

De nye plebejere

Teser om de nye sociale bevægelser klasse- og lagdelingsstruktur og udviklingsperspektiver.

Michael Vester

De efterfølgende teser er resultatet af foreløbige og summariske overvejelser. De nye sociale bevægelser er under stadig forvandling og udvikling, og en begrebslig fiksering på enkelte af disse bevægelser fremtrædelsesformer vil derfor være vildledende. Desuden forsøger interesserede ideologer af alle afskygninger gennem deres kategoriseringer at få »greb« om eller gøre de stadig mere omfattende ændringer i det sociale eller politiske landskab »kalkulerbare«. Samtidig er der hos videnskabsmænd og visse politikere startet afklarings- og læreprocesser, som tager de nye sociale bevægelser mere alvorligt, og disse processer må også selv tages mere alvorligt.

Hvad min egen indfaldsvinkel angår, skal jeg her gøre tre bemærkninger, som nødvendigvis må være aforistisk forkortede. Jeg benytter bevidst *historiske kategorier* som klasse, plebejer, emancipation, moraløkonomi, kapitalisme og massestrejke. Selv om man ikke dogmatisk skal holde fast ved sådanne begreber, men derimod begribe dem som historisk foranderlige, findes der imidlertid historiske forbindelser og ligheder mellem de nye og de tidligere sociale bevægelser og deres erfaringer. Med dette udgangspunkt er det lettere at forstå de nye bevægelser. For det andet vil jeg plædere for *dialektiske* kategorier. Hvis vi bliver hængende i fremtrædelsesformerne og deres umiddelbarhed, kan vi ikke få øje på de historiske sammenhænge. Alt, hvad vi ser, er skiftende »modefænomener«: i dag en ungdomsbevægelse, i morgen husbesættelser, i overmorgen ny inderlighed; derefter fredsbevægelsen, stofkulturen, ny-konservatismen. De nye bevægelser væsen kan ikke umiddelbart erkendes i deres ydre fremtrædelser, men må afdækkes gennem mere dybtgående analyser - politisk-økonomiske, historiske, psykoanalytiske, kulturelle. I modsætning til de, som i overfladefænomenerne f.eks. fastholder skuffelsen, resignationen, den skiftende mode eller opportunismen, vil jeg her understrege den »historiske mulighed« af læreprocesser, som går i retning af et emancipatorisk og solidarisk samfund. Endelig vil jeg argumentere *imod idealistiske* ansatser, uanset om de er af konservativ eller venstreorienteret observans, dvs. ansatser som hævder, at det kun er et spørgsmål om karakter og mo-

ralske vurderinger, hvilken politisk eller social retning man tilslutter sig. Tværtimod opstår de nye sociale bevægelser på grundlag af dyberegående ændringer i de sociale lagdelings- og klasseforhold, som kan og skal undersøges nærmere. Af den store kreds af socialt diskriminerede grupper i Vesttyskland har hidtil en mindre del på fire millioner (hvis vi accepterer de alternatives valgresultater som en indikator) mere eller mindre passivt »defineret sig selv som alternative«, f.eks. gennem deres vælgeradfærd, forbrugsmønster og andre sider af deres sociale karakter. Kredsen af mere aktive medlemmer af alternative grupper, projekter osv. kan anslåes til et sted mellem 300.000 og 500.000 mennesker, hvilket også svarer til deltagerantallet ved fredsdemonstrationerne i Bonn. Den kreds, som tager aktiv del i »alternativ-scenens« diskussioner, ligger i nærheden af 65.000, eller det samme antal mennesker, som abonnerer på »taz«, mens endnu færre deltager i det teori- og bevidsthedsdannende arbejde. Men - som Bertolt Brecht engang har sagt - kommer det ikke kun an på de mennesker, som allerede har en bestemt overbevisning, men på de, som de på grund af deres situation, står nær.

1. De samfundsmæssige bevægelser, som udviklede sig fra slutningen af 1960'erne, er ikke længere flippede randfænomener, hvori originaler manifesterer en »udmeldelse af samfundet« og en »ny start i samfundets periferi«. De er nu blevet et *massefænomen*. Endnu i 1964, ved kulminationen af den kapitalistiske højkonjunktur og de vestlige og østlige herredømmesystemers anti-socialistiske integrationskraft, kunne Herbert Marcuse endnu resigneret mene, at det store flertal af den arbejdende og beherskede befolkning kunne »integreres« økonomisk eller kulturelt. Han var overbevist om de herskendes almægtige manipulations- og ledelsessevne og antog derfor, at kun meget små samfundsgrupper ville blive udgrænsede af samfundet og »marginaliserede« til punktet for radikal opposition. Idag oplever vi en marginalisering af flertal, samt at et stort mindretal på grundlag af denne erfaring opnår en ny bevidstheds-mæssig eller mentalitetsmæssig (i Theodor Geigersk forstand) social identitet.

2. Denne historisk nye og iøjnefaldende formation er for det første helt klart *et produkt* af den hidtidige økonomiske og herredømmebaserede samfundsorden, som især efter den økonomiske krises gennembrud i 1973 har kunnet sikre stadig færre sociale grupper arbejde, forbrug, selv- og medbestemmelse på bedrifts-, institutions- og statsniveau og desværre ofte også borger- og menneskerettigheder. Hertil kommer, at den giver stadig flere borgere kendskab til fremmedgørelse, magtens arrogance og de farer, som truer miljøet, sundheden og freden. Denne samfundsordens

fortsatte beståen (forudsat, at det er som politisk demokrati!) er således en sikker garanti for den videre tilvækst af nye massebevægelser. Teoretikere som Alain Touraine har givet nogle bud på begrebsbestemmelser af den indre logik i disse totalsamfundsmæssige krise- og mutationsprocesser.

3. Samtidig *producerer* de nye sociale bevægelser *sig selv* gennem en aktiv praksis og læreprocesser, hvori de ændrer formerne for deres samfundsmæssige eksistens. De udvikler nye måder for menneskers forhold til sig selv og andre, til politiske og økonomiske nødvendigheder eller tvangsforhold, til sprog, musik, medier og livsmønstre. De nye sociale og kulturelle former indeholder, selv om de ofte hurtigt kommer til at kommercialiseres, skabende potentialer, som tilhører en helt anden samfundsmæssig tilstand. Denne produktion af en ny samfundsmæssig eksistensform har en historisk parallel i den tidlige arbejderbevægelse (som den især er blevet fremstillet af Raymond Williams og Edward P. Thompson), men også i selve det borgerlige samfunds begyndende fremvækst. Da der i en vis forstand er tale om en voluntaristisk handling, er den også åben for forstyrrelse og ødelæggelse fra udefra kommende påvirkninger og indgreb, først og fremmest gennem politisk repression.

4. De nye sociale bevægelseres lære- og *udviklingsproces* forløber ikke kontinuert, men i *historiske faser*. Disse faser formidles gennem uforudsete »brud«, hvori nye ydre erfaringer, men også nye generationer af bevægelsen og nye forarbejdninger af bevægelsens resultater og nederlag, kommer til udtryk. Således efterfulgtes f.eks. studenterbevægelsens »voluntaristiske« periode i slutningen af 1960'erne af en periode præget af »praktisistisk« basis- og fagligt relateret arbejde i 1970'erne, og derefter en »re-politiseret« periode i 1980'erne. 70'ergenerationen (i hvis udvikling man kan opspore yderligere brud) agerede ikke længere alene i oprørets form og heller ikke med en totalsamfundsmæssig omvæltning og revolution som umiddelbart mål. Den nåede ud over den såkaldte 68-generations grandiose fordringer og tilsvarende nederlag, var mindre afhængig af karasmatiske ledere; i sin anti-elitisme var den også »teori-fjendsk«, og den forsøgte på sit umiddelbare område at realisere nye former. Efter årene præget af social partikularisme og tilbageskridt til »basis« udvikler bevægelserne endelig i 80'erne en ny politisk kvalitet, som er særlig iøjnefaldende i fredsbevægelsen. En af dens væsentligste forudsætninger var fremvæksten af en tætmasket national og tendentielt endnu bredere offentlighed med egne massemedier - men også støtte fra progressive borgerlige medier som »stern«, som i februar 1981 samtidig med »Tageszeitung« offentliggjorde raketkortet og i det hele taget gav de

tidligere indbyrdes isolerede fredsinitiativer (halvandet år efter NATO-dobbeltbeslutningen) genlyd af en bred offentlig bevægelse og en fælles »stemme«, gav dem »moral« og mod.

5. Således har de nye sociale bevægelser opnået en kvantitet og en kvalitet, hvorigennem de kan udsige og udtrykke noget væsentligt om det totale samfunds fremmedgjorte karakter og destruktive potenser, som igen er en konsekvens af den kapitalistiske vækstideologi. Dette er ikke muligt for de *herskende magter*, eller kun muligt som retorisk skin, idet en hensigtsmæssig problemløsning ville modsige deres herredømmeinteresser. De er *ude af stand til at lære*. Her taler vi imidlertid kun om totalsamfundsmæssige løsninger; det kan således ikke udelukkes, at de er så *fleksible*, at de kan desarmere nogle af de aktuelt forekommende problemer under kapitalistisk, teknokratisk hhv. autoritært fortegn. Helt at udelukke en stabilisering om ti til tyve år ville være en mytologisering af kapitalismens krisekarakter. Imidlertid kan man ikke forestille sig, at en sådan restabilisering kan lykkes i 1980'erne.

6. Overfor de herskende institutioners stive karakter står *de emancipatoriske bevægelers læreevne*, som lever af selvkritik og offentlighed. Netop i de senere år har man kunnet iagttage en stadig aftagende tendens til selvforherligelse og selvretfærdighed, til kultuddannelse omkring doktriner eller ledere osv. Dette betyder ikke, at jeg vil idealisere de nye bevægelser, men kun at jeg vil pege på en af deres mulige udviklingsretninger. Det modsigelsesfyldte forhold mellem bevægelse og institutionalisering er med særlig vægt blevet beskrevet i et indlæg af Dieter Rucht på politologkongressen i 1982, »Institutionalisierungstendenzen der neuen sozialen Bewegungen« (Institutionalisierungstendenser i de nye sociale bevægelser).

7. Som en foregribelse af senere teser har jeg hidtil fremstillet de nye sociale bevægelser som »én«, om end ikke en »samlet« strømning. Hvis man betragter dem i deres *fremtrædelsesformer*, er de imidlertid temmelig splittede og *heterogene*. Dette fremgår særlig tydeligt, hvis vi fremstiller dem additivt (og ikke i deres historiske sammenhæng), hvis vi ser bort fra, at de forskellige nævnte grupper og bevægelser ofte kun er udtryk for de samme personers eller persongruppers ageren. De i det følgende opregnede »aktivitetsområder« er altså ikke identiske med de sociale og politiske fraktioneringer (f.eks. efter køn, alder, lag- og klassetilhørsforhold, ideologi osv.), selv om de korrelerer hermed. - De nye sociale bevægelser omfatter

1. ældre og nyere *protestbevægelser blandt ungdommen*, fra de selvforvaltede ungdomscentre til husbesættelser;
2. ældre og nyere *græsrodsbevægelser*, som fra at have interesseret sig for miljøforhold med tiden har udvidet sig til at omfatte den økologiske bevægelses problemstillinger, og som især har været rettet mod bureaukratisk stivnede statsorganer, men også mod kapitalistiske interesser;
3. *selvhjælpsgrupper*, som erstatter (først og fremmest) statslig forsorg og autonomt og selvforvaltet forsøger at organisere børneinstitutioner, skoleforsøg, ungdomscentre, fritidsaktiviteter, patientgrupper, handicapgrupper, fangegrupper, retshjælp, rådgivninger, bydels- og beboergrupper, arbejdsløshedsgrupper, kvindehuse osv.;
4. *emancipationsbevægelser* i snævrere forstand, som rekrutteres fra samfundsmæssigt undertrykte, majoriserede og marginaliserede grupper, først og fremmest kvindebevægelsen, men også etniske, kulturelle og andre såkaldte »minoriteter«, altså også de gamle, børnene og de unge, »socialt svage« osv.;
5. grupper fra højere kvalificerede »*socialtjenesteydelsesfag*«, hvis omfang er vokset som følge af fremkomsten af stadig flere statslige og samfundsmæssige funktioner, især socialisationsintelligenen og socialarbejderne, men også andre faggrupper, som befinder sig i spændingsfeltet mellem klienter og samfundsmæssige tvangsforhold, altså også læger, jurister, arkitekter, ingeniører osv.;
6. *kollektive alternativer for liv og arbejde*, fra bofællesskaber over bogcafeer, værtshuse til produktionskollektiver og alternative uddannelsesinstitutioner, fra mødesteder til »landkommuner«;
7. *regionalistiske bevægelser*, som kan indeholde et moment af byflugt, økologibevægelse, landbrugskollektiv osv.;
8. organisatorisk mindre håndgribelige bevægelser af *alternativ selvrealisering*, som finder udtryk i de mest forskellige *kulturelle* manifestationer, f.eks.
 - a) hverdagsæstetik - alternativ livsstil og konsumkritik, først og fremmest indenfor bolig-, tøj-, sprog og musikkulturen,
 - b) terapigrupper og individualterapibevægelser,
 - c) religion/verdensanskuelse - religiøse og chiliastiske opbrudsbevægelser i og udenfor kirkesamfundene, hvor disse bevægelser ofte indgår i en modsigelsesfyldt formidling med deres modsætning: regressive og selvødelæggende flugtbevægelser, som benytter sig af alkohol og andre stoffer eller magiverdener;
9. den »*udogmatisk venstrefløj*« og *spontanisterne*, hvori en ældre generation af bevægelserne manifesterer sig;

10. offentlige *politiske bevægelser* med bredere appel, især fredsbevægelsen, borgerretsbevægelsen (f.eks. mod berufs-verbot), tredieverdensbevægelserne samt initiativer rettet mod det yderste højre;
11. *fagforeningsmæssige* og quasi-fagforeningsmæssige interesserepræsentationer, f.eks. blandt studenter, i bedriftsrådsarbejdet (alternative lister, som ofte bæres frem af marginaliserede grupper, f.eks. fremmedarbejdere) og indenfor de sociale tjenesteydelsesfag (uddannelse, medicin, socialarbejde osv.);
12. såkaldte »*militante grupper*«, som gennem en quasi-militær »handlingspropaganda« forsøger at destabilisere politiske og andre herredømmeforhold, men hvis værdiforestillinger afvises af bevægelsernes overvældende flertal - og det desto mere, jo mindre de magtmæssige institutioner støtter sig til militære og politimæssige repressionsmidler.

Ved nærmere betragtning viser der sig i disse heterogene grupper og bevægelser nogle »fællesnævner«, som afslører, at de alternative bevægelser er mere homogene end de fremtræder udadtil. De er således, som det vil blive udfoldet i de følgende teser

I. *subjektivt, efter deres egen selvforståelse, emancipationsbevægelser;*

II. *objektivt, efter deres klasses tilhørsforhold, mellemlagsbevægelser;*

III. *historisk, i deres udviklingsperspektiv, moraløkonomiske.*

8. Ifølge deres egen selvforståelse er de nye bevægelser *emancipationsbevægelser*, dvs. bevægelser, som går i retning af myndiggørelse. Dette er særlig tydeligt med kvindebevægelsen, ligesom det også fremgår af bevægelsernes store andel af unge og andre formynderisk behandlede minoriteter samt af socialisationsintelligensens fremtrædende rolle. Ikke alle udgrænsede hhv. formynderisk behandlede sociale grupper resignerer længere overfor deres skæbne. Adskillige bliver aktive, samtidig med at de selv i deres følelser udskiller sig fra formynderne - således som det særlig provokerende praktiseres af »punkerne« og kvindebevægelsen. Og idet de formynderisk behandlede afryster sig formyndernes herredømme over deres selvforståelse, følelser og vaner, udvikler de også nye kulturelle og sociale former.

9. I denne sammenhæng fremstår *kvindebevægelsen* for mig som eksemplarisk og som den historisk set mest betydningsfulde bevægelse. Den udgør den klassiske emancipationsbevægelse, den tematiserer den ældste

historiske udgrænsning og nedvurdering af mennesket, og sætter gennem sin praksis klare og mest radikalt spørgsmålstegn ved den herskende kultur og økonomi. Efter min mening sætter den imidlertid ikke blot spørgsmålstegn, men giver desuden alle andre sociale grupper målestokke for en almen menneskelig emancipation - og også forestillinger om de vanskeligheder, der udspringer af den modsigelse, at undertrykkeren samtidig er partner, at undertrykkelsen ikke blot er ydre, men også internaliseret. Som det første »herre«dømmeforhold er det også det sidste - i den forstand, at en almen emancipation først kan realiseres med kvindernes emancipation. (Her holder jeg mere med Charles Fourier end med Karl Heinrich Marx. Mens Fourier gjorde kvindeemancipationen til målestok for ethvert af civilisationens fremskridt, sammenknyttede Marx den almene emancipation med det kapitalistiske klassesamfunds ophævelse. Som vi i mellemtiden har kunnet iagttage i den virkeliggjorte socialisme, har denne ophævelse på ingen måde kunnet ophæve hverken patriarkatets autoritet eller bureaukratiernes, statsmagtens, militærets osv. autoritet. Vi har senest set det i Rosa Luxemburgs land: Solidarnosc!)

10. En afgørende impuls bag opkomsten af emancipatoriske massebevægelser stammer fra selve det herskende system. Især efter den økonomiske krises start i 1973 skabte dette system en *massiv erfaret* økonomisk, social og politisk *udgrænsning* gennem arbejdsløshed, styrkelse af politistatslige organer, afvikling af medbestemmelsesreformer (også i skoler og på læreanstalter) og almen styrkelse af formynderiske instanser. I denne forbindelse er det væsentligt, at det ikke længere kun er mindre fremtrædende randgrupper, som udgrænses (som Herbert Marcuse endnu kunne mene), men derimod store masser. Som det fremgår af de »grønnes«, fredsbevægelsens osv. voksende tilhængerskare, er der i dette land tale om mellem 6 og 10% af befolkningen, altså ca. 4 til 6 millioner mennesker. Her ser vi bort fra de udgrænsede grupper, først og fremmest arbejderne, som endnu har tiltro til SPD. Hvis man talte dem med, ville der være tale om betydeligt flere mennesker. Dette vil sikkert også vise sig i løbet af den videre udvikling, som ikke længere lader sig »integrere« på konventionel vis. De, der udgrænses af den sociale sikkerheds-, accept- og kontrolsammenhæng er først og fremmest de klassisk svage grupper som f.eks. fremmedarbejderne, børnene, de unge og de gamle, de, der defineres som syge, stofafhængige, invalide eller sindssyge samt de mindre kvalificerede arbejdere, og primært kvinderne i disse grupper. Men snart vil udgrænsningen ramme millioner, som har betragtet sig selv som tilhørende samfundets accepterede, sikkerheds- og opstigningsberettigede kerne - først og fremmest de millioner, som bliver gjort arbejdsløse.

11. Begrebet *emancipation* kan hjælpe os endnu et stykke videre mod en forståelse af de nye sociale bevægelser og deres indbyrdes sammenhæng. I betydningen myndiggørelse er emancipation også altid vendt *mod* formyndernes arrogance og dumhed - og mod den nedladende velvilje og de velmente råd, hvormed herrer forsøger som et sidste middel at fastholde deres egen uundværlighed. Emancipationsbevægelser kan derfor kun sjældent forblive en sag alene for de emanciperende. I deres selvrealisering må de nødvendigvis angribe formynderiets magtpositioner, også selv om de forsøger at undgå det. Selv »harmløse« grupper, som blot ønsker at leve i fred, bestemme over sig selv, mødes, undgå sygdom osv. vil, idet de forfølger deres beskedne menneskelige mål, komme i klammeri med husejere, statsmagt, arbejdsgivermagt og alle mulige andre magter. Allerede den klassiske arbejderbevægelse, som i grunden ønskede at begrænse sig til sine økonomiske og fagforeningsmæssige mål, er i mindre grad blevet politiseret gennem »politisk undervisning« end gennem ikke bevidst intenderede sammenstød med statsmagten (efter samme mønster som den blodige søndag i Petersborg i 1905, som udsprang af en pietetsfuld valfartsprocession). Såvidt jeg kan se, har den partikulariserede basisbevægelse i 1970'erne gennemløbet læreprocesser efter helt samme logik, hvilket har ført til en stærkere politisering i 1980'erne. Et af de tydeligste eksempler på, hvorledes *magtens arrogance selv har fremprovokeret en politisering*, er massebevægelsen mod udvidelsen af Frankfurts lufthavn.

12. Overfladisk set kan det se ud som om denne fortolkning af de nye sociale bevægelser som emancipationsbevægelser sætter spørgsmålstejn ved centrale marxistiske og socialistiske anskuelser. Lønarbejderen fremstår ikke længere som den menneskelige emancipations historiske subjekt. Denne rolle synes i stedet at være overtaget af en *klasse* *mæssig ubestemt masse* af udgrænsede og undertrykte mennesker. André Gorz indtager en lignende position i sin bog »Afsked med proletariatet - hinsides socialismen« (1980). Gorz' udgangspunkt er et dualistisk samfund, som er opdelt i et heteronomt område, behersket af de store institutioner, bureaukratier og virksomheder, hvor ethvert forsøg på arbejder-selvforvaltning er dømt til at mislykkes, og et område af autonomi, hvor en ikke-klasse af post-industrielle proletarer udvikler sig som et nyt historisk subjekt. Denne tese rummer en vis sandhed i forhold til marxistiske myter om proletariatet. Men den er selv *ideologi*. Det er således for det første historisk falsk at fremstille proletariatet, som om det tidligere var den almene emancipations eneste subjekt; det var altid i alliance med andre *befolkningslag*. For det andet er det for enkelt at betragte rådsbevægelsernes nederlag som et

nødvendigt resultat af den moderne storindustrielle bedriftsorganisation. De nederlag, som Gorz henviser til f.eks. i Italien, kan ligesåvel forklares ved, at enkeltbedriftbevægelser i totalt set ikkerevolutionære situationer bliver udsat for et repressivt pres fra den fremmedbestemte totalmiljø. I nyere revolutioner i den nærmere kapitalistiske periferi, i Portugal 1975 og i Polen 1980, har rådsbevægelsernes ekspansive fase også omfattet de store bedrifter og institutioner - indtil restaurationsfasen resulterede i en omvendning af denne dynamik, men ikke i en umiddelbar afslutning af modstanden. Idet Gorz begrænser sig til overfladen af 1970'ernes historiske erfaringer og til lande som Italien, Frankrig og Vesttyskland, ender han i en ideologiseret position. Han absoluterer halve sandheder. De historiske muligheder for en arbejderklasse, som på ny handler som bevægelse, har sikkert ændret sig afgørende. Den aktuelle diskussion om dette emne er imidlertid mere mangelfuld end diskussionen om de nye sociale bevægelser. Der mangler således endnu videnskabelige undersøgelser med prognostisk betydning. Sådanne er næppe heller mulige uden en mere omfattende historie- og samfundsteori.

13. Har de nye sociale bevægelser rod i en samlet klasse eller et samlet lag? Dette spørgsmål kan ikke besvares endeligt, sålænge bevægelsen er i sin vorden og under udvidelse og ændring. Der er imidlertid grund til at antage, at vi er vidner til en *historisk nydannelse og nyradikalisering af mellemlagene*. Væsentlige dele af de alternative sociale bevægelser har deres rod i uddannelses- og reformmellemlaget, som især har vundet i betydning gennem 1960'ernes omvæltninger. Den del af befolkningen, som har en højere uddannelse, og i det hele taget den del, som har ikke-manuelt arbejde, er vokset betydeligt ligesom de tekniske og intellektuelle faggrupper, som indenfor økonomi og stat varetager funktioner i forbindelse med programmering, overvågning, social styring og tjenesteydelser. (Alain Touraine betragter dette som en bekræftelse på tesen om det programmerede samfund, som ifølge ham har afløst det produktionsorienterede industrisamfund.) Disse ændringer er ikke virkelig blevet gjort til genstand for videnskabelig analyse, men har derimod virket fascinerende på journalistikken. Udviklingen af et nyt mellemlag, hvoraf en *del* gennem sine sociale erfaringer er stærkere disponeret for en emancipatorisk radikaliserings, er på én gang et resultat af ændringer i kapitalismen (og det fysiske arbejde, gennem nye »teknologiske revolutioner« og den imperialistiske internationale »arbejdsdeling«) og i statens udgifter (overvågnings, sikkerheds- og kontrol opgaver, men også sociale tjenesteydelser). Dette har til dels, især gennem en partiel åbning af uddannelsesinstitutioner og højere læreanstalter for underlagene, form af statslig intervention i

den sociale lagdeling - hvilket, som C. Wright Mills engang fremhævede, ikke er noget historisk nyt.

14. Det er ikke blot dette nye eller »alternative« mellemlags opståen, som endnu ikke er undersøgt. Således kan også dets »mentalitet« - således som Theodor Geiger bestemte dette begreb i sin undersøgelse af det tyske folks sociale lagdeling - endnu kun forstås hypotetisk. Hvorfor blev en så stor del af denne nye type mellemlag ikke »statsbærende«? Og hvorfor udviklede afstanden til staten sig hos så mange i retning mod venstre snarere end mod højre? I mangel af et bedre udtryk vil jeg foreløbig kalde denne sociale gruppe for »nye plebejere«, fordi de fortsætter visse proletariske og ikke-proletariske traditioner i de lavere befolkningslag - traditioner, som består i modstand mod de herskende gruppers eller institutioners krav. Udover en quasiakademisk faglig kvalifikation (som åbner for oplysende og emancipatoriske forestillinger) deler de fleste nye »plebejere« den sociale erfaring, at vejen op i de privilegerede managementlag eller liberale erhverv i reglen er lukket. De forbliver afhængige eller »arbejdstagere«, hvis de da ikke endnu mere åbenlyst deklasseres, som det sker med unge arbejdssøgende, kvinder, arbejdsløse lærere osv. Også laget af »nye selvstændige« (omhyggeligt undersøgt af Gerd Vonderach), dvs. de kollektive og individuelle »alternative« småerhvervsdrivende, tilhører socialt og kulturelt disse utilfredse »nye plebejere«. Endelig vinder de nye sociale bevægelser også tilslutning fra medlemmer af faggrupper, som økonomisk set bestemt ikke er underprivilegerede, men som arbejder i spændingsfeltet mellem herredømmeinteresser og klienter, f.eks. socialisationsintelligensen, socialarbejdere og ansatte indenfor sundhedsvæsenet, arkitekter, ingeniører og andre, som jeg ovenfor har sammenfattet under kategorien »sociale tjenesteydelsesfag«.

15. Klassetilhørsforholdet for deltagerne i de nye sociale bevægelser er hidtil overvejende blevet bestemt negativt, enten som ikkeklassemæssige hhv. klasseovergribende eller som *afgrænsede* fra klassen af *arbejdere*, eller mere præcist de manuelle fagarbejdere. Disse udgør SPD's stamklientel eller i katolske områder først og fremmest CDU's centrumtradition. Ud fra *social karakter* og *ideologi* er de i deres identitet forbundet med de traditionelle værdier eller normer, som stammer fra tiden før industrialiseringen og kampen for politisk demokrati før 1918 - f.eks. fysisk arbejde, stabil familiestruktur, værdikonventionalisme, tillid til det tekniske fremskridt og en stat, der skaffer social lighed. Tilhængerne af de nye sociale bevægelser har en helt anderledes karakter og ideologi. Forskellen er så stor, at man kan tale om en *kulturskranke*, som adskiller dem fra den

traditionelle arbejderbevægelse. (Om klassekarakter se Pierre Bourdieu, Die feinen Unterschiede, Frankfurt 1982.)

16. Efter min mening kan karakteristikken af de nye sociale bevægelser som »progressive middelklassefænomener« kun være foreløbig. Således eksisterer der også *alternative bevægelser i andre sociale klasser og lag*, især i dele af *arbejderklassen*, som siden det store nederlag i 1951/52 politisk set har optrådt apatisk, men i hvis strejkebevægelser i 1970'erne, der imidlertid aftegner sig nye historiske muligheder. Således er der tegn på, at en ny *heterogen alliancebevægelse* er under fremvækst - en bevægelse hvori forskellige lag af underklassen, de intellektuelle og grupper, som allerede på et historisk langt tidligere tidspunkt er blevet udgrænset - først og fremmest kvinderne - slutter sig sammen. I modstrid med den marxistiske mytedannelse var den oprindelige arbejderbevægelse faktisk ligeså heterogen i det 19. århundrede, før den blev socialdemokratisk præget.

17. Alain Touraine har i denne sammenhæng peget på nogle karakteristiske *historiske usamtidigheder*. I nogle lande, hvor produktivkræfterne er langt mere traditionelle, kommer de afgørende fornyelsesimpulser i højere grad fra *arbejderklassen* end fra de nye sociale bevægelser eller også er de her forbundet med ældre middel- og underklasser, f.eks. landarbejdere og bønder. De her spirende oprørs- eller modstandsimpulser bliver korrekt relateret til disse underklassers *kultur* (med dens *moraløkonomiske* momenter), som er nært forbundet med et *førkapitalistisk* agrar- og småbesiddersamfund. Som eksempler kan nævnes lande i den *kapitalistiske periferi* som Polen, Portugal og måske også snart andre lande i disse regioner.

18. I andre lande forstår løn- og industriarbejdernes kerne sig endnu som klienter af socialdemokratiet, som imidlertid lægger alle fornyelsesforsøg i sine hegemoniske lænker. Til disse lande hører ubetinget de tyske stater. Massearbejdsløsheden, som man må forvente vil stige yderligere, vil betyde, at udgrænsningen af endnu »etablerede« dele af SPD-klientellet vil øges sammen med SPD's hjælpeløshed overfor følgerne af mikroprocessorer og atomreaktorer. Forsøgene på at *frigøre dele af de traditionelle arbejderlag fra SPD's hegemoni* har gode fremtidsudsigter, selv om de ikke er ubegrænsede; SPD vil sikkert, først og fremmest som oppositionsparti, kunne fastholde en »hård kerne« af loyale tilhængere. På grund af de sociale og kulturelle forskelle vil det imidlertid ikke komme til en enhed, men i bedste fald til en *alliance* med de sociale bevægelser og deres politiske repræsentanter.

19. Mange betragter de alternative bevægelser *historiske perspektiver* som utopiske, især i forbindelse med løsningen af de store økonomiske, politiske og samfundsmæssige problemer. Fra alle sider, også fra marxistisk, fremhæves manglen på rationelle programmatisk analyser og planer for samfundets så at sige centralistiske omdannelse. En sådan omdannelse synes ganske vist heller ikke at være alternativbevægelsernes ambition. På den anden side gennemløber de læreprocesser, som peger i retning af mere praktikable løsninger, som imidlertid ofte blot ikke lader sig forstå ud fra de herskende rationaløkonomiske værdier. De nye sociale bevægelser *værdiforestillinger* befinder sig nemlig hinsides det fremmedgjorte arbejdes, hierarkiernes og statens fremskridtsideologi og fetichering, dvs. hinsides *den kapitalistiske, tekniske eller organisatoriske rationalitet*. Her gælder en solidarisk kultur og en demokratisk offentligheds værdier, selvbestemmelsens og livsnydelsens værdier. Selv om forståelsen af disse værdier ofte er forbundet med illusioner og ideologiske momenter, er den på den anden side også åben for udvikling og læreprocesser formidlet gennem permanente offentlige diskussioner og problematiseringer indenfor bevægelsens gruppestrukturer.

20. De økonomiske forestillinger er endnu ikke i særlig grad blevet konkretiserede. De manifesterer sig først og fremmest i de erfaringer, der gøres i alternativbevægelsernes talløse arbejdende, organiserende og kommunikerende småkollektiver. Disse lader sig bedst begribe gennem den HISTORISKE KATEGORI MORALØKONOMI. Moraløkonomi er betegnelsen for en »erhvervs måde«, som reguleres efter et fællesskabs eller et samfunds sædvaner og kultur. Der er altså tale om et modbegreb til den rationelle kapitalistiske økonomi, som ikke udelukkende måler »effektivitet« i forhold til den økonomiske, teknologiske eller organisatoriske gevinster. Moralsk økonomi var f.eks. grundlaget for de førkapitalistiske plebejiske samfunds produktionsmåde; disse samfund bestod af mindre bønder og håndværkere, som producerede i fællesskab. I det »økonomiske liv« var de sociale værdier og menneskelige behov endnu ikke blevet underlagt den effektive værdiøgnings synspunkter, selv om disse værdier og behov ofte blev anvendt i en ret bornert og ikke-egalitær form. Dette er især blevet undersøgt af Edward P. Thomson i artiklerne om »plebejisk kultur og moralsk økonomi«. Af disse utopier har arbejderbevægelsen engang i begyndelsen af det 19. århundrede udviklet forestillingen om en selvforvaltet, kooperativ socialisme - altså længe før de statssocialistiske plansystemer blev moderne. På samme måde har de nye sociale bevægelser gennemgået bemærkelsesværdige læreprocesser i retning af en mere realitetsnær brug af deres værdier.

Til nærmere opklaring af begrebet moralsk økonomi: I den førkapitalistiske moraløkonomi var liv og arbejde endnu ikke rumligt adskilt. Arbejdets tidsrytme var ikke monotont og anspændt, men var også rettet mod menneskelige og kulturelle behov, hvilket bl.a. kom til udtryk i de mange fridage, blå mandage og tirsdage eller i de stærke ugentlige og sæsonmæssige svingninger i arbejdsintensiteten. Målet var ikke maksimal profit, men en indkomst, som passede til den givne sociale situation. Med eksistensen af fælles græsgange og f.eks. fastsættelsen af kornpriserne gennem samfundsmæssige konventioner havde især den landsbymæssige moraløkonomi indbygget en social sikring af fællesskabets fattige, som naturligvis blev afskaffet under den kapitalistiske markedsøkonomi. De tidlige arbejderbevægelser var på en måde den direkte fortsættelse af folkemodstanden. Rationalitet, anonymitet, forvandlingen af alle produktivkræfter inklusive det menneskelige arbejde til varer, monotoni og anspændelse, tingslig og personlig fremmedbestemmelse, fetichering af markedslovene og den maskinelle storproduktion - alt det fremstod som »rationel« økonomi. Og ud fra denne ideologiske position nedvurderes idag forsøgene på at udvikle alternative teknologier, økologiske og biologiske værdier og rytmer, mindre fremmedgjorte former for menneskeligt samkvem.

I de revolutioner, som i deres inderste kerne er båret af en arbejderbevægelse, er der altid indført moraløkonomiske værdier i den økonomiske orden, som efterfølgende skal opbygges under arbejdernes direkte demokratiske kontrol. I den portugisiske revolution kritiserede man f.eks. landarbejdernes »uduelighed«, fordi de på deres nyoprettede kooperativbrug opdyrkede og overrislede »urentabelt« brakland, lod »ineffektive« ældre og svagelige mennesker deltage i arbejdet, byggede børnehaver og sociale institutioner, arbejdede i marken uden en formand og fordi de i visse situationer af politisk og familiemæssig nødvendighed arbejdede mindre og fordi de i andre situationer arbejdede mere (og ofte uden løn) af hensyn til opbygningen af socialismen. En sådan adfærd er ganske givet »irrationel«. Imidlertid var den ikke forbundet med en ringere effektivitet. Gennem den dybtgående identifikation med og glæde ved samarbejdet skete der en fordobling eller tredobling af arbejdspladser, opdyrkede landområder, kvæghold og udbytte af jorden på et område på størrelse med Slesvig-Holsten.

Det forhold, at de nye sociale bevægelser, som mellemlagsbevægelser, kun har meget vage forestillinger om, hvorledes man kan realisere et basisdemokrati i højteknificerede storbedrifter, vil først kunne ændres, når større dele af arbejderklassen bliver inddraget i disse bevægelser.

21. Positivistiske og overfladiske videnskabelige positioner forsøger ikke at udvikle den *historiske mulighed*, som er indeholdt i de aktuelle moraløkonomiske strømninger. På objektiverende vis hæfter man sig ved den ringe økonomiske styrke og de ikke-generaliserbare organisationsprincipper indenfor den lille alternative erhvervssektor. Heroverfor vil jeg hævde, at der - først og fremmest i de bevidste og aktive dele af de nye sociale bevægelser - praktisk og teoretisk er et *historisk samfundsalternativ* under forberedelse. Dette alternativ lader sig sikkert ikke realisere i den idealiserede form, som Ernst Callenbach har skitseret med sit »økotopia«. I den virkelige historie har nye samfundsforfatninger ganske vist meget sjældent sat sig igennem i kontinuerte lære- og udviklingsprocesser ud fra teoretisk velkalkulerede skrivebordsplaner, heller ikke engang under demokratiske forhold. Mere interessant end spørgsmålet om de rigtige samfundsprojekter er derfor spørgsmålet om de nye sociale bevægelser fortsat vil have mulighed for at sætte sig igennem ved hjælp af demokratiske regler, eller om de demokratiske regler afskaffes på grund af bevægelserne.

22. Dette afhænger i høj grad af, hvorvidt de etablerede partier og samfundsmæssige kræfter selv besidder en historisk læreevne, altså en evne til selvkritik og selvforvandling. Er det for dem primært et spørgsmål om at beholde magten? Opfatter de overhovedet den totalsamfundsmæssige krise som en radikal krise, eller betragter de en sådan opfattelse som sygeligt hjernesvind? Bliver der gennem udgrænsning af stadig flere samfundsgrupper af det sociale sikkerhedsnet eller måske gennem en hensynsløs Chicago-liberalisme skabt en endnu mere omfattende ny klasse af socialt underprivilegerede? Hvorledes bliver der reageret på en stadig voksende social protest? Vil der ske en stadig mere omfattende udbygning af overvågningsstaten med dens justits- og sikkerhedsorganer? Da de gamle magters og de nye bevægelers værdier er helt modsatrettede, er det i bedste fald muligt at etablere modsigelses- og konfliktfyldte kontraktrelationer, men ikke noget partnerskab. Man kan imidlertid også forestille sig en værre udvikling. Med disse bevægelers voksende omfang - i 1984 vil de måske allerede kunne engagere 20% af befolkningen - kan man, som Henri Nannen engang har påpeget, forestille sig protestbevægelser af polsk format. (Iøvrigt viser det polske eksempel, at det afgørende for en arbejderselvforvaltningsbevægelse er bevægelseserfaringer og ikke selvforvaltningsforestillinger. Med sådanne erfaringer vil bevægelsen ikke have svært ved at finde sin »alternative« form for samfundsorganisation.) Vil vore partier, vore statsorganer og vore fagforeninger i en sådan situation være i stand til at reagere fleksibelt, kreativt, kort sagt demokratisk på en sådan udfordring fra et »mindretal« på millioner af mennesker? Eller

vil der blive erklæret *undtagelsestilstand*, således som det er forberedt både lovgivningsmæssigt og teknisk, på samme måde som i *Polen*, hvor der blev erklæret *krigsretstilstand*? De nye sociale bevægelseres videre udvikling vil ikke være retlinet, idet de stiller vort demokrati overfor en afgørende eller en række afgørende prøver, som ikke vil kunne klares ad den lige vej, hvis de da overhovedet kan klares.

23. Dette implicerer en international dimension. Ligesom en ændring af de tyske forhold i de nye bevægelseres ånd ville betyde en ændring i de *internationale hegemonisystemer*, på samme måde ville der fra disse systemer blive taget passende forholdsregler for at hindre portugisiske eller polske tilstande i metropollandenes centrum.

24. Med mine teser har jeg bevidst bevæget mig til nogle af erkendelsens grænser, og nogle af tesoerne vil fremstå som temmelig vovede. Meningen med denne fremgangsmåde er at motivere til yderligere afklaringer og korrektioner gennem diskussion og undersøgelser. I denne forbindelse mener jeg først og fremmest, at den *politiske videnskabs* rekurs til sociologiske og historiske videnskaber må drives endnu videre. En stor del af de begreber, vi almindeligvis benytter, er blevet udvundet af begrænsede og for det meste institutionelt set statiske udviklingsfaser, og de overvurderer de formelle processer i forhold til de uformelle, ligesom de også overvurderer den lineære fremskridtslogik i forhold til den (realt) gængse historiske dialektik mellem emancipation og repression, reform og restauration, revolution og kontrarevolution. Af de sociale bevægelseres historie, først og fremmest arbejderbevægelsens, kan man lære meget om *historiske processers logik*, som den udfolder sig for vore øjne. Især vort *politikbegreb* har brug for en revision (jvf. Bonn-demonstrationerne!).

Stikord til teserne:

1. De nye sociale bevægelser er massefænomener,
2. et nødvendigt produkt af den herskende samfundsorden og
3. samtidig produkt af en skabende praksis, som
4. allerede har gennemløbet 3-4 faser (voluntaristisk, praktistisk, repolitiseret).
5. De herskende magter har tendentielt ingen læreevne i forhold til de samfundsmæssige problemer;
6. de nye sociale bevægelser er i stand til at gennemgå selvkritiske læreprocesser.
7. I deres fremtrædelsesformer er de heterogene og splittede, men
8. i deres væsen er de emancipationsbevægelser,
9. og i denne forbindelse er kvindebevægelsen eksemplarisk,
10. men også bevægelser af andre udgrænsede og undertrykte masser,
11. hvis politisering fremprovokeres af selve magtens arrogance.
12. At fremstille dem som et ikke-klassespecifikt subjekt, som skal overtage proletariatets historiske mission (Gorz), er ideologi.
13. De opstår tværtimod bl.a. af en historisk ny-formering af mellemlagene,
14. som historisk og mentalitetsmæssigt fortsætter plebejiske modstandstraditioner,
15. men efter social karakter og ideologi er afgrænset fra proletariatet,
16. hvilket imidlertid ikke udelukker en heterogen alliance med arbejderbevægelser,
17. så meget mere som den gamle arbejderbevægelse stadig er spirende i de perifere lande
18. og SPD kun vil miste en del af sit stamklientel.
19. De nye sociale bevægelsers historiske perspektiv suger næring af værdiforestillinger, som ligger hinsides den kapitalistiske »rationalitet«;
20. de materialiserer sig i former, som stemmer overens med den førkapitalistiske moralske økonomi,
21. men omfatter historiske samfundsalternativer som fremtidig mulighed,
22. som ganske vist kan undertrykkes efter den »polske model«,
23. også gennem intervention af internationale hegemonisystemer.
24. Vore statisk-formaliserede politik-begreber er utilstrækkelige for de nødvendige historiske analyser.